

Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst
Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

AIVD jaarverslag 2019

Voorwoord

Internationale ontwikkelingen zijn steeds lastiger te voorspellen en te beheersen. Dat maakt dat dreigingen tegen de Nederlandse samenleving divers en vaak complex zijn.

In 2019 zag de AIVD dat steeds meer landen invloed proberen te krijgen op Nederlandse belangen. Ons land hoort bij de meest ontwikkelde naties van de wereld op het gebied van economie, wetenschap en techniek. Dat maakt het een aantrekkelijk doelwit van digitale spionage en beïnvloeding.

2019 was ook een jaar waarin de AIVD een opleving waarnam van rechtsextremisme. Extremisten pleegden gewelddadige aanslagen in de Verenigde Staten, Europese landen en Nieuw-Zeeland. In Nederland was de opleving vooral online te zien.

In 2020 bestaat de dienst, inclusief zijn voorlopers, 75 jaar. In de bestaansperiode zijn dreigingen voor Nederland in golfbewegingen gegaan en teruggekomen. Constant gebleven is de inzet van de AIVD om die te ontdekken en weg te nemen.

Dankzij de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) kan de dienst dat ook met de mogelijkheden van moderne telecommunicatie, terwijl de persoonlijke levenssfeer van mensen beschermd blijft. Het is voor de AIVD belangrijk voldoende armslag te hebben om verborgen dreigingen te ontdekken en de nationale veiligheid te bewaken. Daarom is het goed dat vanaf dit jaar een onafhankelijke commissie de wet evalueert.

De AIVD werkt niet vanaf een eiland. Onze partners vertrouwen op onze expertise. Wij vertrouwen op die van hen. Hoe waardevol het is samen op te trekken, blijkt eens te meer nu het coronavirus de wereld in onzekerheid houdt. Ook nu mag u er op rekenen dat we, samen met onze partners, de veiligheid van Nederland bewaken.

Marja Horstman

Waarnemend directeur-generaal

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

april 2020

Inhoud

Spionage en ongewenste buitenlandse inmenging	6
(Jihadistisch) terrorisme en radicale islam	10
Extremisme	17
Voor een veilig Nederland	19
Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017	22
<i>Bijlagen:</i>	
- <i>Cijfers</i>	23
- <i>Woordenlijst</i>	25

Spionage en ongewenste buitenlandse inmenging

Als andere landen in het geheim informatie verzamelen in en over Nederland en daarmee onze belangen schaden, beschouwt de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) dit als spionage. Binnen spionage maakt de AIVD onderscheid tussen digitale spionage, het wegsluizen van informatie door het binnendringen in geautomatiseerde systemen, en klassieke spionage, als mensen in het geheim informatie stelen. Andere landen, zogenoemde statelijke actoren, zijn geïnteresseerd in verschillende soorten informatie. Via spionage proberen zij zowel politieke informatie over regeringsstandpunten en besluitvorming als economische informatie te verkrijgen.

Naast spionage voeren statelijke actoren heimelijke en ongewenste activiteiten uit met als doel invloed uit te oefenen op bestuurlijk-politieke processen in ons land. Zo kan er sprake zijn van heimelijke politieke beïnvloeding, beïnvloeding en intimidatie van geëmigreerde (ex-)landgenoten (diaspora), sabotage en misbruik van de Nederlandse ICT-infrastructuur. Deze activiteiten schaaft de AIVD onder ongewenste buitenlandse inmenging.

De AIVD spreekt van heimelijke politieke beïnvloeding als een land zich rechtstreeks, op heimelijke wijze, bemoeit met de politieke gang van zaken in Nederland. Heimelijke beïnvloeding kan ook gericht zijn op het manipuleren van de publieke beeldvorming, bijvoorbeeld door het verspreiden van desinformatie. Inlichtingendiensten spelen veelal een rol bij heimelijke beïnvloedingsoperaties.

De technologische ontwikkelingen van de afgelopen jaren bieden statelijke actoren nieuwe mogelijkheden voor grootschalige spionage door cyberaanvallen en voor ongewenste buitenlandse inmenging via sociale media.

Spionage

Spionage richt zich op zowel politieke als economische informatie. Het onderzoek van de AIVD heeft als doel de nationale veiligheid te beschermen door spionageactiviteiten tijdig te ontdekken en mensen en instanties bewuster te maken van het gevaar van spionage. Uit onderzoek blijkt dat steeds meer landen politiek en/of economisch spioneren.

De AIVD heeft in 2019 onderzoek gedaan naar de intenties, capaciteiten en/of activiteiten van een aantal statelijke actoren met een offensief cyberprogramma, waarvan bekend is dat deze ook gericht zijn tegen de Nederlandse nationale veiligheid en democratische rechtsorde en andere Nederlandse belangen. De AIVD spreekt van een offensief cyberprogramma als staten langdurig investeren in capaciteiten om digitale spionage, maar ook ongewenste beïnvloeding en sabotage, mogelijk te maken om zo hun eigen politieke, militaire, economische en/of ideologische doelen te bereiken.

Politieke spionage

Statale actoren proberen onder andere binnen te komen bij ministeries, inlichtingen- en veiligheidsdiensten, politieke partijen en cultureel-maatschappelijke organisaties. De door politieke spionage verkregen inlichtingen dienen als voorkennis voor staten om voorbereid te zijn op politieke of maatschappelijke ontwikkelingen. De inlichtingen kunnen ook worden ingezet om besluitvorming en mogelijk verkiezingen te beïnvloeden of om grip te krijgen op de diaspora.

Het strategisch belang van de Nederlandse politiek en rechtspraak is bovendien voor Rusland sterk toegenomen sinds het neerhalen van vlucht MH17 in juli 2014.

Zo verzamelt Rusland inlichtingen die gebruikt kunnen worden om de eenheid en de internationale samenwerking (Noord-Atlantische

Verdragsorganisatie en Europese Unie) in het Westen te ondermijnen en hierdoor de eigen geopolitieke invloed te vergroten. Deze inlichtingen kunnen worden ingezet om besluitvorming te beïnvloeden en landen tegen elkaar uit te spelen. Het afgelopen jaar was Nederland opnieuw een interessant spionagedoelwit voor Rusland.

Politieke spionage vindt plaats met klassieke en digitale middelen. Ondanks investeringen in de digitale weerbaarheid van publieke instellingen blijven statelijke actoren, zoals Russische, Iraanse en Chinese, zeer succesvol in het compromitteren van (overheids)systemen binnen en buiten Nederland. In 2019 bracht de AIVD de publicatie 'Offensief cyberprogramma. Een ideaal businessmodel voor staten' uit. Deze benadrukt risico's voor het cyberdomein.

Economische spionage

De Nederlandse economie is hoogontwikkeld, innovatief en internationaal georiënteerd. Daardoor is deze een doelwit van economische spionage.

De grootste dreiging op het vlak van economische spionage vormt China, waarbij specifiek de cyberactiviteiten in het oog springen. Uit onderzoek blijkt dat meerdere Nederlandse topsectoren doelwit zijn (geweest) van digitale spionage. De Chinese interesse richt zich op hoogwaardige Nederlandse technologie in verschillende sectoren.

Een groot deel van de (digitale) spionageactiviteiten van China is gericht op het verbeteren van de eigen economische ontwikkeling. Het Chinese economisch beleid is primair gericht op overgang van een productie-economie naar een kenniseconomie die grotendeels onafhankelijk is van buitenlandse technologie. Om deze modernisering en onafhankelijkheid te realiseren, investeert China in strategische meerjarenplannen (Made in China 2025) en het *Belt & Road Initiative* (BRI), de Nieuwe Zijderoute, die, zowel over zee als over land, loopt

van China via Zuid(Oost)-Azië naar Afrika en (West-) Europa. Onderzoek wijst uit dat landen langs deze nieuwe route geregeld doelwit zijn van digitale spionage. Chinese beleidsplannen geven focus aan de spionagecampagnes die vooral gericht zijn op het verkrijgen van hoogwaardige kennis en technologie. De Nederlandse topsectoren lopen dus een verhoogd risico op Chinese (digitale) spionage.

De AIVD verwacht dat de economische en politieke invloed van China op korte en lange termijn groeit. Daarnaast verwacht de AIVD dat de forse Chinese investeringen in nieuwe opkomende technologieën zoals kunstmatige intelligentie, kwantumcomputing en 5G-communicatie ertoe leiden dat China hierin marktleider kan worden. Het risico bestaat dat China door deze technische dominantie de technologische standaarden voor de toekomst bepaalt, en daarmee afhankelijkheid van Chinese technologie creëert voor de rest van de wereld. Deze potentiële afhankelijkheid maakt het Nederlandse bedrijfsleven op termijn nog kwetsbaarder voor (digitale) spionage en mogelijk ook voor sabotage.

Naast Chinese hebben ook Iraanse cyberactoren, zij het in beperkte mate, digitale economische spionageactiviteiten ondernomen tegen Nederlandse doelwitten. Tegen Iran zijn al enkele jaren internationale sancties van kracht. Deze sancties hebben een direct gevolg voor de Iraanse economie. Als gevolg van deze sancties wordt het voor Iran ook lastiger om toegang te krijgen tot westerse hoogwaardige (technologische) kennis. Het Iraanse regime zoekt naar alternatieve methoden om deze kennis alsnog te bemachtigen en daardoor de Iraanse wetenschappelijke sector te versterken. Hiertoe hacken Iraanse cyberactoren onder andere wereldwijd denktanks, bedrijven en onderwijsinstellingen.

De globalisering zal Nederland in toenemende mate kwetsbaar maken voor (digitale) spionage. Vestigingen van Nederlandse bedrijven in het buitenland hebben vaak lokale werknemers in

dienst met soms verregaande toegang tot bedrijfsinformatie waarop het toezicht niet altijd goed genoeg is. Ook zijn delen van het productieproces dankzij globalisering versplinterd en verspreid over landsgrenzen heen, waarbij onvoldoende beveiligingsmaatregelen bij toeleveranciers nieuwe risico's op (digitale) spionage opleveren.

Tot slot leiden buitenlandse investeringen en overnames in Nederland tot verlies van (gedeeltelijke) zeggenschap over vitale infrastructuren. Elektriciteit, toegang tot internet, drinkwater en betalingsverkeer zijn voorbeelden van vitale infrastructuur. Dit verlies van zeggenschap kan ook voor onwenselijke economische en politieke afhankelijkheden zorgen, naast spionage- en sabotagerisico's.

Sabotage en misbruik infrastructuur

De mogelijke digitale verstoring en sabotage van de vitale infrastructuur is een van de grootste cyberdreigingen voor Nederland en zijn bondgenoten. Meerdere staten hebben bewezen de capaciteiten en de bereidheid te hebben om digitale sabotage in te zetten om hun geopolitieke doelstellingen te bereiken. Ook constateert de AIVD al langere tijd dat sommige van deze staten voorbereidingen treffen om digitale sabotage voor toekomstig gebruik mogelijk te maken. Deze voorbereidingen bestaan uit het zich innestelen in ICT-systemen van onder meer vitale infrastructuur. Momenteel ontbreekt het staten aan de intentie om digitale sabotage tegen Nederland in te zetten. Deze intentie is echter veranderlijk en afhankelijk van geopolitieke ontwikkelingen.

De Nederlandse ICT-infrastructuur wordt ook door statelijke actoren misbruikt bij cyberaanvallen op andere landen. Nederland is aantrekkelijk voor cyberactoren, omdat onze digitale infrastructuur van hoge kwaliteit is en ICT-capaciteit relatief simpel kan worden gehuurd. Misbruik van de Nederlandse ICT-infrastructuur door andere staten, waaronder China en Iran, kan het internationale

imago van Nederland schaden, slecht zijn voor bondgenootschappelijke belangen en slecht zijn voor de integriteit van de Nederlandse ICT-infrastructuur.

Heimelijke politieke beïnvloeding

Het is volstrekt legitiem dat landen hun belangen behartigen in het buitenland. Maar als dit heimelijk gaat en/of onder valse voorwendselen gebeurt en verder gaat dan gebruikelijke diplomatie of politiek lobbywerk, spreekt de AIVD van heimelijke politieke beïnvloeding. Het verspreiden van desinformatie is een voorbeeld hiervan. Vaak spelen inlichtingendiensten een rol bij heimelijke beïnvloedingsoperaties.

Vooraf Rusland doet aan heimelijke politieke beïnvloeding. De AIVD heeft in Nederland pogingen gezien van Russische inmenging. Zo is er sprake van voortdurende (online)beïnvloedingsactiviteiten op sociale media vanuit Rusland, waarbij de beïnvloeding van de beeldvorming ten aanzien van de toedracht van de ramp met vlucht MH17 een grote rol speelt. Het land beschikt hiertoe over steeds meer geavanceerde technische capaciteiten en IT-systemen, maar maakt ook gebruik van individuen, die parallel aan hun eigen belang ook het belang van Rusland dienen. De impact op Nederland lijkt vooralsnog beperkt.

Beïnvloeding en intimidatie van diaspora

Diverse landen, waaronder Turkije, China en Iran, richten inlichtingen- en beïnvloedingsactiviteiten op hun diaspora. Ze verzamelen inlichtingen over tegenstanders van hun regime. Ook in Nederland schrikken ze er niet voor terug om leden van de diasporagemeenschap te mobiliseren om tegenstanders en critici binnen deze gemeenschappen te identificeren en de mond te snoeren. Dit kan leiden tot spanningen binnen deze gemeenschappen.

De druk die uitgaat van deze inlichtingen- en beïnvloedingsactiviteiten kan ertoe leiden dat

leden van de gemeenschap niet kritisch durven zijn en beperkt worden in hun vrijheid van meningsuiting. Leden van buitenlandse diaspora in Nederland willen veelal de toegang tot het land van herkomst behouden omdat ze daar nog familie en/of bezittingen hebben en zich verbonden voelen met de cultuur en religie. Sommige landen schuwen zelfs geweld tegen opposanten in het buitenland niet.

Activiteiten en resultaten

Vanuit onderzoeken heeft de AIVD de risico's van spionage en buitenlandse inmenging voor Nederland en voor bedrijven kunnen duiden. Daarvoor heeft de AIVD diverse organisaties en bedrijven bezocht, zijn (bewustwordings-) presentaties gegeven en werden overheidspartners zoals de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en verscheidene ministeries en provincies en grote steden geïnformeerd over zowel voorstelbare als concrete dreigingen met betrekking tot spionage. Bij deze veiligheidsbevorderende activiteiten spelen de AIVD-accountmanagers bij de inlichtingendiensten (ID's) van de diverse politie-eenheden een steeds grotere rol.

De AIVD vindt het onwenselijk dat Nederland voor de uitwisseling van gevoelige informatie of voor vitale processen afhankelijk is van bedrijven uit landen die een offensief cyberprogramma tegen Nederlandse belangen uitvoeren. De AIVD maakt aan betrokken partijen, zoals ministeries, duidelijk hoe de verhoudingen zijn tussen zulke bedrijven en hun overheid zodat zij de risico's kunnen afwegen. Het is belangrijk om te kijken naar mogelijkheden, intenties en belangen van de betrokken staten.

De AIVD heeft in 2019 9 ambtsberichten en 41 inlichtingenrapporten over spionage en ongewenste buitenlandse inmenging uitgebracht.

Lees meer op aivd.nl/spionage.

(Jihadistisch) terrorisme en radicale islam

Binnen het aandachtsgebied terrorisme richt de AIVD zich vooral op het jihadistisch terrorisme, omdat hiervan nog steeds de grootste dreiging uitgaat. De radicale islam kan een voedingsbodemp zijn voor jihadistisch-terroristisch geweld.

Terrorisme

Op 18 maart 2019 werd een aanslag gepleegd op een tram in Utrecht waarbij vier doden en twee zwaargewonden vielen. Op 20 maart 2020 heeft de rechtbank in Utrecht Gökmen T. hiervoor een levenslange gevangenisstraf opgelegd. Net als in 2018 op Amsterdam Centraal Station en bij Den Haag Hollands Spoor ging het hier om een aanslag op een makkelijk toegankelijk doelwit, waarbij willekeurige mensen het slachtoffer werden. Ook ging het voor zover bekend in deze zaken om personen die alleen handelden.

Dreigingsbeeld jihadistisch terrorisme

Het jihadistisch-terroristisch dreigingsbeeld wordt nog steeds gekenmerkt door het gevaar van aanslagen in het Westen door enkele mondiale actieve jihadistische organisaties, lokale netwerken en personen. De dreiging tegen het Westen is sinds 2017 verminderd, wat met name blijkt uit de sterke afname van het aantal aanslagen in Europa de afgelopen jaren. Desondanks heeft Europa, waaronder Nederland, te maken met relatief veel aanhoudingen, het voorkomen van aanslagen en incidenten die aan jihadistisch terrorisme kunnen worden gerelateerd. De dreiging is dus wel verminderd maar nog steeds aanzienlijk.

Jihadistische dreiging in Nederland

De Nederlandse jihadistische beweging is weinig zichtbaar in het openbare leven. Dat heeft te maken met organisatorische en ideologische verdeeldheid en gebrek aan hiërarchie en leiderschap. Ook groeit de beweging niet: er komen nauwelijks nieuwe

mensen bij en er gaan er ook weinig weg. Toch gaat er nog steeds een dreiging uit van deze beweging. Jihadisten in Nederland hangen immers een ideologie van geweld aan en dragen die vooral in besloten onlinekringen uit. Ook uit sommige jihadistische bedreigingen tegen Nederlandse personen of objecten en zijn er jihadisten die daadwerkelijk terroristisch geweld willen plegen. Volgens jihadistische bronnen zijn zij in oorlog met het Westen en is de strijd tegen het Westen verplicht. De bijdrage die zij aan de strijd leveren, kan variëren van geldinzameling tot jihadgang, van kennisverdieping tot onlinepropaganda en van activisme voor gedetineerden tot het plegen van aanslagen. Een voorbeeld van een niet-gewelddadige bijdrage aan de strijd was een transnationale trend die in 2019 onder jihadistische, onder andere in Europa, zichtbaar werd om geld in te zamelen voor de aan Islamitische Staat in Irak en al-Shaam (ISIS) geaffilieerde vrouwen in de door de Syrische Democratische Strijdkrachten beheerde kampen in Noordoost-Syrië.

In Nederland worden veroordeelde jihadistische verdachten van een terroristisch misdrijf gevangengehouden op een speciale afdeling van twee penitentiaire inrichtingen. Daar worden zij apart gehouden van andere gedetineerden. Het Nederlandse systeem van geconcentreerde detentie van terrorismeverdachten en -veroordeelden voorkomt grotendeels dat niet-extremistische gedetineerden door jihadistische worden geradicaliseerd en gerekruteerd. Het leidt in bepaalde gevallen wel tot ongewenste onderlinge beïnvloeding en netwerkvorming.

De AIVD signaleert een dreiging in deze netwerkvorming op de terroristenafdelingen én in het terugkeren van jihadistische in de jihadistische beweging na hun vrijlating. Als zij zijn teruggekeerd in hun oude netwerk, kunnen deze jihadistische voor een nieuwe dynamiek in dat netwerk zorgen. Aangezien een klein deel van de gestrafte jihadistische bestaat uit teruggekeerde uitreizigers, kunnen zij nieuwe, transnationale netwerken vormen met

teruggekeerde jihadisten in andere landen. Na beëindigen van hun detentie kunnen ze geweld plegen, zoals buiten Nederland al enkele malen is voorgekomen. Zowel Nederland als een aantal andere Europese landen kan hiermee in de komende jaren geconfronteerd worden.

Incidenten en arrestaties in Nederland

Op basis van door de AIVD uitgebrachte ambtsberichten zijn in 2019 onderstaande personen van de Nederlandse jihadistische beweging aangehouden. De betreffende onderzoeken van de AIVD en de strafrechtelijke vervolging die tegen hen wordt ingesteld, tonen de (gewelds)dreiging die ook van Nederlandse jihadisten uitgaat.

In februari 2019 is in De Lutte een man aangehouden die wordt gerekend tot de Nederlandse jihadistische beweging. Hij wordt verdacht van het voorbereiden van een terroristisch misdrijf. Bij zijn aanhouding is een vuurwapen aangetroffen.

In maart 2019 werd in Breda een man aangehouden op verdenking van betrokkenheid bij terrorisme. Hij zou zich in Somalië hebben aangesloten bij het aan Al Qaida gelieerde Al Shabaab.

In juli 2019 is in Maastricht een man aangehouden op verdenking van opruiing tot een terroristisch misdrijf. Ook wordt hij ervan verdacht dat hij door het verzamelen en verspreiden van informatie op internet schuldig is aan training voor terrorisme. De man was actief op websites waar transnationale onlinenetwerken allerlei vormen van jihadistische informatie verspreiden, jihadistische kennis opbouwen en onderhouden en propaganda produceren en verspreiden. Jihadisten krijgen door deze netwerken toegang tot propaganda, preken en toespraken van jihadgeleerden, maar ook tot instructiemateriaal dat kan worden gebruikt voor het plegen van een aanslag.

In oktober 2019 werd een vrouw aangehouden in Uithoorn, eveneens op verdenking van opruiing tot

een terroristisch misdrijf. Ook wordt zij verdacht van deelname aan een terroristische organisatie en van het verschaffen van gelegenheid, middelen, kennis en vaardigheden tot het plegen van een terroristisch misdrijf. Zij was actief op soortgelijke onlinenetwerken als de hiervoor genoemde man uit Maastricht.

In november 2019 werden twee mannen uit Zoetermeer aangehouden op verdenking van het voorbereiden van een aanslag in Nederland. Een tijdstip en doelwit waren nog niet bekend.

Ook in november 2019 werd in Heemskerk een vijftienjarige aangehouden wegens opruiing tot een terroristisch misdrijf en verspreiding van opruiend materiaal. Hij verspreidde jihadistisch materiaal op sociale media. Tevens werden in november in Nederland en België in totaal zes personen aangehouden op verdenking van terrorismefinanciering. Via een stichting was geld ingezameld om oorlogsslachtoffers te helpen, maar de verdachten zouden in Turkije en Syrië geld hebben overhandigd aan strijders van ISIS of aan ISIS gelieerde personen.

Alle zaken liggen nog bij de rechter.

Internationale jihadistische dreiging

De internationale jihadistische dreiging tegen het Westen gaat vooral uit van ISIS, Al Qaida (AQ) en de aan hen getrouwe organisaties en netwerken. De aan Al Qaida en ISIS gelieerde groeperingen zijn in de eerste plaats betrokken bij een lokaal of regionaal conflict. Sommige groeperingen houden zich daarnaast ook bezig met aanslagen tegen westerse belangen in hun regio of in het Westen zelf. Daarnaast gaat een dreiging uit van jihadistische netwerken of individuen die aan geen van deze beide organisaties zijn verbonden. Sommige netwerken of individuen zijn daadwerkelijk zowel betrokken bij ondersteuning en facilitering als bij aanslagplanning en -uitvoering.

Dreiging vanuit ISIS en Al Qaida

De acute dreiging van ISIS voor Europa is het afgelopen jaar verder afgezwakt, maar de groepering houdt, ondanks het verlies van het geografische ‘kalifaat’, wel de intentie om aanslagen in westerse landen te (laten) plegen. In maart 2019 viel hun laatste bolwerk, Baghuz. Geografisch bestaat het ‘kalifaat’ niet meer, maar dat betekent niet het einde van ISIS. De organisatie heeft zich in de loop van de afgelopen jaren omgevormd van een centraal geleide organisatie in een zogenoemde ‘opstand’ in Irak en Syrië. Dat wil zeggen dat ondergrondse cellen aanslagen, moorden en overvallen plegen, belangrijke personen ontvoeren voor losgeld en dergelijke.

Het centrale leiderschap in Syrië en Irak is nog steeds intact en staat nog steeds in contact met de aan ISIS gelieerde jihadistische organisaties. Deze zogenoemde ‘provincies’ zijn betrokken bij lokale en regionale conflicten in diverse landen en regio’s in onder andere Afrika en Zuid-Azië en zijn daardoor ook een bedreiging voor westerse belangen daar. Tegelijk kan het ISIS-leiderschap enige sturing geven aan deze ‘provincies’. Noch de dood van de leider van ISIS, Abu Bakr al-Baghdadi, in oktober 2019, noch de benoeming van zijn opvolger Abu Ibrahim al-Hashimi al-Qureishi heeft gevolgen gehad voor de dreiging uitgaande van ISIS. Nog steeds wil ISIS aanslagen plegen in het Westen, waarbij Syrië en Irak waarschijnlijk de belangrijkste basis voor ISIS blijven. Mogelijk dat in de toekomst de ‘provincies’ van ISIS hier meer aan bij zullen gaan dragen.

Ook Al Qaida wil nog steeds aanslagen in het Westen plegen. De mogelijkheden om vanuit Pakistan/Afghanistan, waar het hoogste AQ-leiderschap zich bevindt, aanslagen tegen het Westen voor te bereiden en uit te voeren, lijken klein. Maar in Noordwest-Syrië bevinden zich aan Al Qaida gelieerde jihadistische netwerken en individuen die aanslagen tegen het Westen willen plegen. De dreiging die hiervan uitgaat, is mede

afhankelijk van de militaire ontwikkelingen in dit gebied. Het offensief dat het Syrische leger eind 2019 heeft ingezet tegen de strijders in Noordwest-Syrië kan hier op termijn van doorslaggevende betekenis zijn. De geweldsdreiging van Al Qaida *affiliates* werd zichtbaar door een aanslag op een Amerikaanse militaire basis in december 2019, die door Al Qaida op het Arabisch Schiereiland (AQAS) is opgeëist. Daarnaast moedigt Al Qaida net als ISIS, zij het in iets mindere mate, aanhangers aan om zelfstandig aanslagen te plegen.

Dreiging vanuit netwerken niet verbonden aan ISIS of Al Qaida

Los van Al Qaida en ISIS bestaan er jihadistische netwerken in en buiten Europa die zich ook richten op het plannen en ondersteunen van aanslagen. Binnen het Schengengebied kan men in principe onopgemerkt reizen. Hierdoor kunnen jihadisten vanuit het ene Schengenland een aanslag plegen in het andere. Daarnaast bestaan er transnationale faciliteringsnetwerken die jihadisten ondersteunen. Deze netwerken verbinden jihadisten in het Westen en elders in de wereld, en dragen daardoor in belangrijke mate bij aan de internationale dreiging van het jihadisme.

Dreiging van teruggekeerde uitreizigers

In 2019 zijn ongeveer vijf personen met een Nederlandse achtergrond uit het strijdgebied Syrië en Irak teruggekeerd naar Nederland of andere West-Europese landen. Eind 2019 waren er nog zo’n 120 jihadisten met een Nederlandse achtergrond in Syrië en Irak. In deze cijfers zijn minderjarigen niet meegeteld. Per persoon maakt de AIVD een afweging in welke mate deze een dreiging vormt.

Terugkeerders hebben een hoger dreigingsprofiel dan jihadisten die niet zijn uitgereisd. Dit geldt vooral voor de mannen, omdat bij hen veelal sprake zal zijn van gevechts- en explosieventraining, strijdervaring en opgebouwde (internationale) jihadistische contacten. Deze ervaringen en contacten zouden bij terugkeer gebruikt kunnen

worden om lokale en transnationale netwerken te versterken en/of te mobiliseren tot gewelddadige actie. Veel terugkeerders houden zich bezig met propaganda of facilitering, ze blijken de jihadistische ideologie aan te blijven hangen zonder nog geweld te willen plegen. Tot nu toe zijn slechts enkele van de terugkeerders aantoonbaar bij daadwerkelijke aanslagen betrokken geweest.

De AIVD schat de geweldsdreiging van teruggekeerde vrouwen lager in dan die van teruggekeerde mannen, omdat zij niet per se hebben deelgenomen aan een wapentraining of gevechtservaring hebben opgedaan. Een deel van deze vrouwen kan echter wel een versterkende rol in de beweging vervullen. Dit vanwege hun ervaringen in Syrië en de status die zij daar mogelijk aan ontleen. Ook een eventuele periode in detentie kan bijdragen aan hun status en invloed in de beweging. Tegelijkertijd is het mogelijk dat een ander deel zich juist vanwege alle negatieve ervaringen afkeert van het jihadisme.

Na de val van het laatste ISIS-bolwerk Baghuz in maart 2019 zijn veel jihadistische vrouwen met hun kinderen in opvangkampen in Noordoost-Syrië terechtgekomen, ook Nederlandse vrouwen. Niet alleen de humanitaire situatie in deze kampen is zorgelijk, ook de veiligheid is slecht. Kinderen die in de kampen opgroeien, komen daar nog steeds in aanraking met het radicale gedachtegoed van ISIS en kunnen eventueel geronseld worden. Dit draagt bij aan de langetermijndreiging die van ISIS uitgaat. De inval van Turkije in Noordoost-Syrië begin oktober 2019 lijkt vooralsnog niet te leiden tot een fundamentele wijziging ten aanzien van de opvangkampen in Noordoost-Syrië. Wel is inmiddels een aantal, ook Nederlandse, vrouwen, sommige met hun kinderen, uit de kampen ontsnapt.

Activiteiten en resultaten

In 2019 heeft de AIVD 64 inlichtingenrapporten uitgebracht over de ontwikkelingen binnen het jihadistisch terrorisme. De AIVD heeft het Openbaar

Ministerie via 41 ambtsberichten informatie kunnen geven voor strafrechtelijke onderzoeken. Daarnaast heeft de AIVD aan de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) 11 en aan het ministerie van Buitenlandse Zaken 2 ambtsberichten uitgebracht.

Grensoverschrijdende dreigingen vragen om een grensoverschrijdend antwoord, daarom werkt de AIVD wereldwijd samen met partnerdiensten. Bij het aangaan van een samenwerking weegt de AIVD een aantal zaken zwaar mee. Zo is van belang hoe de democratische inbedding van de buitenlandse dienst is en hoe het is gesteld met de mensenrechten in het betreffende land. Ook in 2019 is internationale samenwerking tussen collega-diensten cruciaal gebleken in het bestrijden van terrorisme. Deze samenwerking is deels verankerd in de Counter Terrorism Group (CTG). Dat is een Europees samenwerkingsverband van de veiligheidsdiensten uit de EU-landen plus Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland. Het in ons land gevestigde platform waarbinnen gegevens over jihadstrijders direct met elkaar worden gedeeld, vereenvoudigt de samenwerking en draagt bij aan het krijgen van beter zicht in transnationale en internationale verbanden. Deze samenwerking versterkt onze inlichtingenpositie en die van de aangesloten partners. Concreet leidt deze samenwerking tot het eerder onderzoeken, identificeren en aanhouden van potentiële jihadistische aanslagplegers in Europa.

Radicale islam

Naast jihadisme bestaan er andere vormen van extremisme waarbij aanhangers democratie-ondermijnende activiteiten rechtvaardigen vanuit hun religieuze overtuiging. Dit is het geval bij salafistische aanjagers¹ die problematische gedragingen vertonen die weliswaar niet strafbaar zijn, maar die haaks staan op onze democratische

¹ Het gaat hierbij om invloedrijke voormannen, moskeeën en organisaties die een (potentiële) dreiging voor de democratische rechtsorde vormen.

rechtsorde en deze dreigen te ondermijnen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om onderstaande gedragingen.

1. Het bevorderen van structurele onverdraagzaamheid, intimidatie en/of intolerantie jegens mensen buiten de eigen geloofskring, zoals andersdenkende moslims, andersgelovigen en niet-gelovigen. Dit kan op bepaalde punten in strijd zijn met de wet en (op korte of lange termijn) een ondermijnende werking hebben op het democratisch bestel.
2. Het ondermijnen van het gezag van instituties van de democratische rechtsorde (grondwet, rechtssysteem, democratische processen, overheid, politie, enzovoort) doordat de legitimiteit van dergelijke instituties niet wordt erkend en hiermee afgewezen.

Daarnaast kunnen gedragingen van salafistische aanjagers een voedingsbodem zijn voor verdere radicalisering naar het (gewelddadige) jihadistisch gedachtegoed.

Slechts een beperkt aantal islamitische moskeeën en organisaties in Nederland kan in mindere of meerdere mate extremistisch worden genoemd. Het onderzoek van de AIVD richt zich specifiek op radicaal-salafistische aanjagers.

Invloedrijke radicaal-salafistische aanjagers

De AIVD constateert dat radicaal-salafistische aanjagers, ondanks dat zij in absolute termen een minderheid vormen, een disproportioneel grote invloed hebben binnen islamitisch Nederland. Het gaat hierbij veelal om een jongere generatie predikers die vaak in Nederland is geboren en buitenschools onderwijs heeft gehad van een oudere generatie radicaal-salafisten. Enkelen van hen hebben daarna een religieuze studie gevolgd in de Golfregio. Een belangrijke oorzaak voor het succes van deze nieuwe radicaal-salafisten is dat zij in het

Nederlands een strikte, eenzijdige interpretatie van de islam prediken die aansluit bij de belevingswereld van bepaalde groepen jongeren. Andere oorzaken zijn dat zij professioneel en goedkoop buitenschools onderwijs aanbieden en geregeld beschikken over voldoende geld. De AIVD onderzoekt in welke mate de middelen afkomstig zijn uit de Golfstaten.

Op het eerste gezicht is het extremistische karakter van de boodschap van deze radicaal-salafistische aanjagers niet altijd zichtbaar. Hierdoor zijn hun daadwerkelijke intenties voor een relatieve buitenstaander moeilijk te ontdekken. De AIVD stelt vast dat enkele van deze voormannen doelbewust een strategie gebruiken waarmee zij proberen hun volgelingen zich stapsgewijs te laten afkeren van andersdenkende moslims en de in hun ogen ongelovige Nederlandse samenleving.

Andersdenkende moslims die het niet eens zijn met de extremistische interpretatie van deze salafistische aanjagers zijn vaak het eerste slachtoffer van hun activiteiten. Zij worden immers door de sociale druk die deze aanjagers uitoefenen, beknot in hun keuzevrijheid om deel te nemen aan onze samenleving.

Het gelijk van de eigen groep

Door een sterk polariserende retoriek kunnen de aanhangers van deze radicaal-salafistische aanjagers zich verder van de Nederlandse samenleving vervreemden en zich sterker binden aan de eigen groep. Deze retoriek houdt in dat alle mogelijke kritiek op de eigen groep wordt geframed als een aanval op de islam. Radicaal-salafistische aanjagers verplichten vervolgens om stelling te nemen voor hun strikte interpretatie van de islam. Het kan daarbij gaan om een agressieve retoriek die nauwelijks ruimte laat voor nuance en die ook online te vinden is.

Negatieve invloed op islamitisch onderwijs

Veel van de activiteiten van radicaal-salafistische aanjagers zijn gericht op het onderwijzen van hun intolerante interpretatie van de islam (in hun

ogen de enige juiste interpretatie). Zij zien zendingswerk als de enige legitieme reden om in een niet-islamitisch land zoals Nederland te wonen. Dit gebeurt vooral door het geven van buitenschools onderwijs aan kinderen. Ook hiervoor geldt dat het extremistische karakter van de boodschap bewust niet altijd direct zichtbaar is. Geregeld worden zulke buitenschoolse onderwijsinitiatieven gefinancierd vanuit het buitenland. Deze financiering zorgt ervoor dat zij die initiatieven professioneel kunnen vormgeven. Hierdoor zijn deze activiteiten zeer aantrekkelijk voor grote groepen moslims, omdat wordt voldaan aan een toenemende behoefte aan goedgeorganiseerd buitenschools onderwijs over de islam en de Arabische taal.

Uit diverse onderzoeken door de AIVD en anderen blijkt dat het buitenschools onderwijs van dergelijke radicaal-salafistische aanjagers kinderen een zwart-witvisie op de islam en een antidemocratische houding aanleert. Hierdoor vervreemden deze kinderen zich van de Nederlandse samenleving. Op de lange termijn kan dit de sociale cohesie onder druk zetten en daarmee de democratische rechtsorde ondergraven.

Als salafistische aanjagers betrokken zijn bij het reguliere onderwijs, is er extra reden tot zorg. Een voorbeeld hiervan in het reguliere onderwijs is het Amsterdamse Cornelius Haga Lyceum (CHL). Eind 2019 concludeerde de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) dat de gegevensverstrekking door de AIVD over het CHL in het algemeen rechtmatig is geweest. De CTIVD is wel kritisch vanwege enkele geconstateerde onrechtmatigheden en onzorgvuldigheden in onderdelen van de gegevensverstrekking. De AIVD streeft er altijd naar zijn gegevensverstrekking zo zorgvuldig mogelijk te doen. Dat de CTIVD in dit geval desalniettemin oordeelt dat de AIVD op onderdelen tekort is geschoten, neemt de AIVD serieus. De CTIVD geeft aan dat het merendeel van

de verstrekkingen proportioneel en noodzakelijk is bevonden en het oordeel van de AIVD over het risico van de dreiging op termijn overeind blijft staan. De uitkomsten van het CTIVD-rapport bevestigen het belang van onderzoek door de AIVD naar salafistische aanjagers.

Ongewenste financiering uit het buitenland

Zoals eerder genoemd, hebben radicaal-salafistische aanjagers vaak voldoende geld. Voor een deel zijn deze middelen afkomstig uit eigen kring. Maar geregeld komt die financiële steun uit het buitenland. Denk aan investeringen in en de bouw van moskeeën, het financieren van studiebeurzen voor islamstudies aan universiteiten in het buitenland en het leveren van lesmateriaal voor buitenschools onderwijs. Dergelijke steun kan gepaard gaan met inmenging op ideologisch gebied.

De AIVD schat in dat buitenlandse financiering er mede voor zorgt dat radicaal-salafistische aanjagers, ondanks dat zij in absolute termen een minderheid vormen, disproportioneel vertegenwoordigd zijn in Nederland. Dit geldt vooral voor hun aanwezigheid online en hun onderwijsactiviteiten. Bij een zoektocht naar informatie over de islam stuit men bijvoorbeeld al snel ongemerkt op professioneel ogende onderwijsinitiatieven en hoogwaardig lesmateriaal van (radicaal-)salafistische aanjagers en organisaties. Een zoekende geïnteresseerde komt zo stapsgewijs in aanraking met een extremistische interpretatie van de islam die op gespannen voet kan staan met de democratische rechtsorde.

Activiteiten en resultaten

Over de ontwikkelingen met betrekking tot de radicale islam zijn 10 ambtsberichten en 15 inlichtingenrapporten uitgebracht.

De AIVD werkt op dit dossier samen met de NCTV, diverse ministeries en lokale overheden. Aan de hand van concrete voorbeelden ondersteunt de AIVD zowel de nationale als de regionale overheid.

Zo biedt de AIVD handvatten voor de aanpak van een fenomeen dat op gespannen voet staat met de democratische rechtsorde, maar zich (nog) overwegend binnen de juridische kaders ervan beweegt. Het afgelopen jaar heeft de AIVD hierover presentaties verzorgd aan diverse gemeenten en andere overheidspartners.

Niet-jihadistische terroristische organisaties

In 2019 heeft de Koerdische Arbeiderspartij PKK haar geweldloze beleid ten aanzien van Europa en Nederland voortgezet. De PKK houdt vast aan haar langetermijndoel om geschrapt te worden van de EU-lijst van terroristische organisaties en erkend te worden als internationale gesprekspartner ten behoeve van de Koerdische zaak.

De PKK voert in Europa een politieke lobby richting Europese instituties en organiseert demonstraties en publieksacties. Zo organiseerde de PKK begin 2019 'solidariteitshongerstakingen' waaraan Koerdische activisten in verschillende Europese steden deelnamen.

Daarnaast voert de PKK in Europese landen een financiële campagne onder de Koerdische diaspora en stimuleert zij Koerdische jongeren om actief te worden binnen de organisatie. De activiteiten van de PKK in Europa hangen nauw samen met ontwikkelingen in de Koerdische gebieden in Turkije, Noord-Irak en Noord-Syrië. De PKK beschouwt de Turkse inval in Noord-Syrië, begin oktober, en de terugtrekking van de troepen door de Verenigde Staten als een groot verraad richting de Syrische Koerden en andere bevolkingsgroepen in het gebied. De vestiging van een autonome Koerdische regio in Syrië lijkt hiermee verder weg dan ooit. In Europa leidde het conflict in Noord-Syrië voornamelijk tot meer (pro-) Koerdische demonstraties en ander politiek activisme.

Activiteiten en resultaten

In het kader van het onderzoek naar niet-jihadistische terroristische organisaties heeft de AIVD in 2019 4 inlichtingenrapporten uitgebracht.

Lees meer op aivd.nl/terrorismisme.

Extremisme

Extremisme is het actief nastreven en/of ondersteunen van diepingrijpende veranderingen in de samenleving die een gevaar kunnen opleveren voor (het voortbestaan van) de democratische rechtsorde, eventueel met het gebruik van ondemocratische methodes die afbreuk kunnen doen aan het functioneren van de democratische rechtsorde. De scheidslijn tussen activisme en extremisme is vaak dun.

Rechts-extremisme

Gedurende een aantal decennia werd het rechts-extremisme in Nederland gekenmerkt door een neonazistisch, fascistisch en antisemitisch gedachtegoed. Bestaande groepen waren klein en hadden over het algemeen weinig invloed. In de afgelopen jaren is dit beeld veranderd; andere vormen van rechts-extremisme zijn in de plaats gekomen van de traditionele neonazi's, die altijd een marginale groep zijn gebleven. Dit betekent overigens niet dat de ideologie van neonazi's compleet verdwenen is. De verschillende varianten van rechts-extremisme zijn veel meer een mengvorm van verschillende ideologieën geworden, oud en nieuw. Het anti-islamstandpunt is de belangrijkste nieuwe ideologische drijfveer die de afgelopen jaren steeds meer naar voren is gekomen.

2019 was het jaar van rechts-extremistische aanslagplegers wereldwijd. Naast een aantal aanslagen van rechts-extremisten in de Verenigde Staten is deze trend ook zichtbaar in Europese landen en in Nieuw-Zeeland en Australië. Vooral de aanslag van een Australiër in Christchurch, Nieuw-Zeeland, waarbij 51 mensen in een moskee werden gedood, heeft mensen aangezet tot copycat-gedrag. Het gebruik van sociale media en vooral het livestreamen van aanslagen (zoals in Christchurch) speelt daarbij een rol. Zo beschouwden de aanslagplegers van Oslo in Noorwegen en Halle in Duitsland de aanslagpleger in

Christchurch als een heilige en verklaarde een van hen dat deze hem als zijn opvolger had aangewezen.

Copycat-gedrag wordt versterkt doordat aanslagplegers en hun sympathisanten elkaar vinden op rechts-extremistische websites. Van daaruit worden uitnodigingen verzonden naar besloten groepen, waar nog extremere uitlatingen worden gedaan dan op de websites. Extreme content kan mensen aanzetten tot radicalisering of zelfs tot geweld. Ook Nederlanders zijn lid van dergelijke internationale onlinegroepen.

Een voorbeeld van een organisatie die met democratische middelen ondemocratische doelstellingen nastreeft, is Erkenbrand. Deze Nederlandse alt-rechtsbeweging heeft als uiteindelijk doel om een autoritair politiek bestel te realiseren dat alleen de grondrechten van de witte burger (man) waarborgt.

Traditionele rechts-extremisten reageren zeer sterk op de acties van vooral de antiracisme-activisten en zoeken daarbij aansluiting bij lokaal protesterende burgers. Dit heeft al verschillende malen tot (dreiging met) geweld geleid waarbij huisadressen van antiracisme-activisten worden gepubliceerd en worden bezocht of waarbij anti-Zwarte Piet-demonstranten worden belaagd, soms met deelname van groepjes voetbalhooligans.

Links-extremisme

In 2019 zijn bij 'linkse' groeperingen gewelddadigheden uitgebleven. Zij concentreerden zich op activisme in de vorm van demonstraties en burgerlijke ongehoorzaamheid. De acties zijn, mede ten gevolge daarvan, minder persoonsgericht. Op deze manier wordt een grotere groep belangstellenden bereikt, voor wie extremisme een brug te ver is.

Ook is een verschuiving van *single issue naar multi issue*² zichtbaar, waardoor zich (vanuit verschillende ideologieën) gelegenheidscoalities vormen. Ontwikkelingen zoals de opkomst van rechts-extremisme en verdere polarisering in de samenleving kunnen links-extremisme (nieuw) leven inblazen.

Door het thema 'klimaat' is het afgelopen jaar het aantal acties van verschillende milieugroeperingen gegroeid. Hoewel deze acties in het kader van de openbare orde soms hinderlijk waren, passen deze in de milieu-activistische traditie van geweldloos activisme en burgerlijke ongehoorzaamheid en vormen daarmee geen bedreiging voor de democratische rechtsorde.

Begin augustus 2019 vond het No Border Camp 2019 (NBC) plaats in Wassenaar. Het thema van het NBC was 'de strijd voor vrijheid van beweging en open grenzen' en vormde een aanklacht tegen de Nederlandse en Europese migratiepolitiek. Ook werd aandacht besteed aan andere onderwerpen, zoals antiracisme, LHBTQI-tolerantie en de klimaatstrijd. De organisatie van het NBC streefde ernaar om met activistische middelen aandacht te vragen voor de in hun ogen te strenge Nederlandse en Europese migratiepolitiek. Dit past ook in de trend van burgerlijke ongehoorzaamheid. Ook waren de (voorgenomen) acties in het kader van het NBC niet persoonsgericht, zoals dat in het verleden wel het geval was bij *homevisits* en *naming and shaming* van politici en bestuurders.

Anti-overheidsextremisme en identitair extremisme

Sinds 2019 doet de AIVD onderzoek naar vormen van extremisme die niet onder de traditionele verdeling van links- en rechts-extremisme passen: anti-overheidsextremisme en identitair extremisme. Bij anti-overheidsextremisme staat

² Waar activisten en extremisten zich in het verleden vaak beperkten tot één onderwerp, omarmen ze nu vaak meerdere onderwerpen, bijvoorbeeld migratie én klimaat.

het afwijzen van de overheid, het overheidsbeleid en/of democratische procedures centraal. Dit gebeurt niet om ideologische redenen, maar vanwege ervaren onrechtvaardigheid, gekwetstheid en groot onbehagen. Bij identitair extremisme raken bepaalde groeperingen, redenerend vanuit de eigen identiteit (ras, geaardheid, geslacht, geloof, enzovoort) gefrustreerd door gebrek aan gehoor en door het gevoel dat ze achtergesteld worden. Zo ziet de AIVD de afgelopen jaren vooral een trend in de opkomst van antiracismegroepen die vanuit hun eigen identiteit ageren tegen in hun ogen koloniale en racistische elementen in de Nederlandse samenleving.

De AIVD heeft geen aanwijzingen dat op dit moment sprake is van radicalisering van enige omvang of van het zich afwenden van de Nederlandse samenleving door groepen op grond van hun afkeer van overheid en overheidsbeleid of op basis van hun identiteit. Wel wordt door het voeren van discussies op identitaire gronden de polarisatie tussen bevolkingsgroepen gevoeld.

Activiteiten en resultaten

De AIVD heeft op basis van de extremistische ontwikkelingen presentaties gegeven bij onder meer politie, de IND en kennisinstututen. Het doel was bewustzijn creëren over radicalisering en extremisme dat in het uiterste geval kan leiden tot terrorisme. In het kader van het onderzoek naar extremisme zijn 10 inlichtingenrapportages en 1 ambtsbericht uitgebracht.

Lees meer op aivd.nl/extremisme.

Voor een veilig Nederland

Tegengaan van verwerving van kennis en goederen

Tegengaan van verwerving van kennis en goederen Landen als Iran, Syrië, Noord-Korea en Pakistan zoeken in Nederland en andere westerse landen naar kennis en goederen die zij nodig hebben voor de ontwikkeling van hun programma's voor massavernietigingswapens (proliferatie) en overbrengingsmiddelen. De Unit Contraproli-feratie (UCP), een gezamenlijke unit van de AIVD en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), onderzoekt de wijze waarop deze landen proberen de benodigde kennis en goederen te verkrijgen en probeert dit te voorkomen. Daartoe is ook afgelopen jaar intensief kennis uitgewisseld met buitenlandse collega-diensten.

Ook wordt veel samengewerkt met Nederlandse partijen die een rol spelen bij de exportcontrole, zoals het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Douane. De UCP wordt regelmatig om informatie gevraagd over de aanvraag van een exportvergunning. Daarnaast heeft de UCP proactief diverse keren het ministerie van Buitenlandse Zaken geïnformeerd over pogingen om kennis en goederen voor wapens te krijgen.

De UCP geeft daarnaast voorlichting aan relevante partijen en bedrijven over de risico's van betrokkenheid bij de verspreiding van kennis en goederen voor massavernietigingswapens en overbrengingsmiddelen. De UCP adviseert hen over wat zij kunnen doen om verdachte transacties te identificeren. Dit heeft in 2019 geresulteerd in de onderkenning van verscheidene verwervingspogingen waardoor deze zijn voorkomen.

In 2019 heeft de UCP over proliferatie en exportcontrole 17 ambtsberichten aan het ministerie van Buitenlandse Zaken uitgebracht.

Lees meer op aivd.nl/massavernietigingswapens.

Essentiële functies

De samenleving telt verschillende functies waarin kwaadwillenden de nationale veiligheid kunnen beschadigen. Die komen onder andere voor bij de Rijksoverheid, de Nationale Politie en bedrijven die een rol spelen in vitale processen. De functies worden door de betrokken minister aangewezen als vertrouwensfunctie. De AIVD voert veiligheidsonderzoeken uit om te beoordelen of aan een (kandidaat-)vertrouwensfunctionaris een 'verklaring van geen bezwaar' (VGB) kan worden afgegeven. Ook door veiligheidsonderzoeken stelt de AIVD instanties in staat om hun verantwoordelijkheid voor de nationale veiligheid te nemen.

Op 1 oktober 2018 is de ministeriële regeling Unit Veiligheidsonderzoeken ingegaan. Dit is het kader om de Businessunit Veiligheidsonderzoeken van de AIVD en het Bureau Veiligheidsonderzoeken Defensie van de MIVD samen te laten gaan in een nieuwe Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO). Naast het uitvoeren van veiligheidsonderzoeken is de UVO verder doorontwikkeld en zijn interne processen verder verbeterd en zoveel mogelijk gelijkgetrokken.

In 2018 is de elektronische Opgave Persoonlijke Gegevens (eOPG) beschikbaar gekomen voor een deel van de aanvragende werkgevers. In 2018 werd 4% van alle aanvragen via een eOPG ingezonden. In 2019 werd 63% van de aanvragen die via een eOPG ingediend kunnen worden (niet alle civiele partijen zijn nog aangesloten) bij de AIVD ingediend met de eOPG. Het gebruik van eOPG zorgt voor een snellere afhandeling van ingezonden aanvragen met minder (kans op) fouten.

De AIVD en de mandaathouders (Nationale Politie en Koninklijke Marechaussee (KMar)) hebben in 2019 gezamenlijk ruim 46.500 veiligheidsonderzoeken uitgevoerd naar personen die een vertrouwensfunctie (wilden gaan) vervullen. Dat aantal ligt iets hoger dan het aantal onderzoeken (ruim 44.000) in 2018.

Uitgangspunt is dat 90% van de veiligheidsonderzoeken binnen de maximale wettelijke beslistermijn van acht weken moet zijn afgerond. De AIVD voldeed met 93% aan deze doelstelling.

Om de doorlooptijden verder te verbeteren en de werkvoorraden te verlagen, zijn gedurende het jaar zowel vaste als tijdelijke medewerkers aangenomen. De effecten van deze personeelsuitbreiding zijn duidelijk zichtbaar in de laatste maanden van 2019 waarin de doorlooptijden en werkvoorraden op A-niveau sterk zijn verlaagd.

Lees meer op aivd.nl/veiligheidsonderzoeken.

Naslag op verzoek van anderen

Naast de uitvoering van veiligheidsonderzoeken is er nog een vorm van screening die tot de taken van de AIVD behoort. De AIVD doet in dat geval naslag naar bepaalde personen in de eigen systemen. Dit gebeurt op verzoek van anderen. Hierbij is te denken aan een verzoek van de minister-president om naslag naar een kandidaat-bewindspersoon. Deze naslag in eigen systemen was niet expliciet als taak vastgelegd in de wet uit 2002. Met de invoering van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) is dit een zelfstandige taak geworden.

In 2019 heeft de AIVD 68 naslagen gedaan en over de uitkomsten daarvan ambtsberichten uitgebracht aan de betrokken instanties.

Lees meer op aivd.nl/naslag.

Rol in het Stelsel bewaken en beveiligen

De AIVD heeft, net als de MIVD, de Nationale Politie en de NCTV, een rol in het Stelsel bewaken en beveiligen. Dit stelsel is gericht op het veilig en ongestoord functioneren van hoogwaardigheidsbekleders, zoals politici en leden van het Koninklijk Huis, diplomatieke vertegenwoordigingen en internationale organisaties.

De essentie van het stelsel is dat niet alleen wordt gekeken naar concrete dreiging van bijvoorbeeld jihadistisch-terroristen en links- en rechts-extremisten, maar ook naar voorstelbare dreiging. Met risicoanalyses, dreigingsanalyses en dreigingsinschattingen stelt de AIVD de NCTV in staat om te beslissen over eventuele beveiligingsmaatregelen. In 2019 heeft de AIVD dreigingsanalyses gemaakt van diplomatieke objecten en personen. Ook heeft de AIVD dreigingsanalyses aangeleverd ter voorbereiding op een aantal grote evenementen waaronder Koningsdag, de Nationale Herdenking, Veteranendag, Prinsjesdag en het Eurovisie Songfestival dat in 2020 plaats zou vinden. Verder heeft de AIVD in het kader van de veiligheidsbevorderende taak overheidspartijen en betrokken organisaties geïnformeerd over concrete en voorstelbare dreigingen richting onder meer burgerluchtvaart, zeescheepvaart en andere (vitale) sectoren.

De AIVD heeft het afgelopen jaar in totaal 5 dreigingsanalyses en 27 dreigingsinschattingen opgesteld in het kader van het Stelsel bewaken en beveiligen.

Lees meer op aivd.nl/bewakenenbeveiligen.

Informatiebeveiliging

In 2019 was er een significante toename van aandacht voor informatiebeveiliging. Het Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging (NBV) van de AIVD heeft expertise en advies gegeven aan onderdelen van de Rijksoverheid en vitale sectoren over beveiliging van vertrouwelijke en staatsgeheime informatie en het vergroten van de weerbaarheid.

Nationale Cryptostrategie

In 2019 is de Nationale Cryptostrategie vastgesteld. De strategie beschrijft hoe betrouwbare beveiligingsmiddelen voor zeer gevoelige informatie beschikbaar komen en hoe om te gaan met de zeer kwetsbare leveranciersbasis onder het aanbod van

beveiligingsmiddelen. De strategie en werkplannen kwamen tot stand in samenwerking met andere departementen, het bedrijfsleven en kennisinstellingen.

5G

De AIVD heeft naar aanleiding van de toename van het aantal supply chain attacks door statelijke actoren en de impact hiervan op de nationale veiligheid, de Rijksoverheid geadviseerd maatregelen te treffen binnen de bestaande telecom-infrastructuur en de toekomstige 5G-infrastructuur.

De AIVD heeft in februari 2019 een brief gestuurd naar de minister van Justitie en Veiligheid en de staatssecretaris van Economische Zaken over de risico's voor de nationale veiligheid en 5G.

De AIVD heeft met het Agentschap Telecom, de MIVD, de NCTV en het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC) bijgedragen aan het in kaart brengen van de risico's binnen de telecom-infrastructuur en de uitwerking van de door het kabinet in juli 2019 aangekondigde maatregelen. Een van die maatregelen betreft het opzetten van een structurele samenwerking waarbij er structurele afstemming zal zijn tussen overheid en telecomaandbieders over onderkende risico's en mitigerende maatregelen voor de huidige telecom-infrastructuur en de toekomstige 5G-infrastructuur.

Bilaterale beveiligingsverdragen

De AIVD is in overleg met andere betrokken departementen de centrale autoriteit geworden voor bilaterale beveiligingsverdragen. Dit zijn verdragen waarin Nederland met een ander land afspraken vastlegt over de beveiliging van nationale gerubriceerde informatie die onderling kan worden uitgewisseld tussen Rijksoverheden of in het kader van buitenlandse opdrachten aan Nederlandse bedrijven (of vice versa), waar gerubriceerde informatie wordt gedeeld.

In 2019 is een beveiligingsverdrag tussen Nederland en België ondertekend en zijn onderhandelingen gestart met een aantal andere landen.

Cijfers

De AIVD heeft het afgelopen jaar 21 mondelinge presentaties gegeven aan belanghebbenden. Daarnaast zijn 39 schriftelijke producten met beveiligingsadvies uitgebracht.

Lees meer op aivd.nl/informatiebeveiliging.

Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017

De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) is voor de AIVD de *license to operate*. Een goede uitvoering van de wet is fundamenteel voor het vertrouwen in de AIVD en daarom heeft de implementatie van de Wiv 2017 de hoogste prioriteit gehad in 2019. De toetsing door de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) en het toezicht door de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het verder verbeteren van de kwaliteit van werken van de AIVD. De TIB heeft gezegd dat de kwaliteit van de verzoeken van de AIVD inmiddels aanzienlijk is verbeterd. De CTIVD heeft in haar voortgangsrapportages gezegd dat flinke stappen zijn gezet, maar de risico's op onrechtmatig handelen nog niet volledig zijn weggenomen. De AIVD streeft ernaar om waar mogelijk in 2020 de laatste risico's bij te stellen naar 'beperkt'.

Dankzij de Wiv 2017 zijn de bevoegdheden van de AIVD in lijn gebracht met de mogelijkheden van moderne telecommunicatie. De ervaringen met de Wiv 2017 in de operationele praktijk zijn voor een aanzienlijk deel positief. De AIVD heeft ook knelpunten geconstateerd. Zo bestaat er zorg over het vermogen om binnen de huidige kaders verborgen dreigingen te kunnen (blijven) onderkennen, zowel in voorspellende zin als terugkijkend naar het verleden. Dit raakt aan de kern van de maatschappelijke opgave van de AIVD.

Het is daarom goed dat dit jaar een onafhankelijke commissie van start gaat om de wet te evalueren. De AIVD zal de commissie informeren over de knelpunten. Het systeem van wet- en regelgeving moet immers nu en in de toekomst zowel de waarborgen bieden voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van burgers als de AIVD en MIVD in staat stellen hun werk te blijven doen ter

bescherming van diezelfde burger en van onze belangen en waarden.

Geautomatiseerde verwerking van gegevens

De geautomatiseerde verwerking van gegevens vormt de kern van het werk van de AIVD. De AIVD verwerkt voortdurend gegevens uit open bronnen, de inzet van algemene en bijzondere bevoegdheden en van de andere inlichtingen- en veiligheidsdiensten en instanties. Het merendeel van de activiteiten in dit kader is niet aan te merken als de verwerking van big data zoals bedoeld in het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) 'Big Data in een vrije en veilige samenleving' (2016). Het betreft eenvoudige handelingen als de naslag van een communicatiekenmerk in de eigen systemen, bijvoorbeeld om contacten te onderkennen of om verband te leggen met identificerende gegevens. Daarnaast past de AIVD complexere vormen toe die een meer voorspellend karakter hebben.

Alle dataverwerking door de AIVD wordt strikt gereguleerd door de wet. De CTIVD houdt hierop toezicht en haar aanbevelingen in dit kader worden door de AIVD uitgevoerd. Zo kan deze belangrijke praktijk in alle zorgvuldigheid plaatsvinden.

Lees meer op aivd.nl/wiv.

Bijlagen

Cijfers

Tabel 1: afgeronde veiligheidsonderzoeken door de AIVD en gemandateerde partijen.

Onderzoeken	Positieve besluiten	Negatieve besluiten	Totaal aantal besluiten
A-NIVEAU DOOR AIVD	2049	14	2063
B-niveau door AIVD	4560	70	4630
B-niveau door UVO overgenomen van KMar, Nationale Politie en Dienst Bewaken en Beveiligen	1790	1018	2808
C-niveau door AIVD	719	8	727
Totaal door AIVD	9118	1110	10228
B-niveau door KMar, Nationale Politie en Dienst Bewaken en Beveiligen	36258	17	36275
Totaal aantal onderzoeken	45376	1127	46503

Tabel 2: afhandeling van bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures naar aanleiding van besluiten veiligheidsonderzoeken.

	Ongegrond	Geground	Niet-ontvankelijk	Ingetrokken	Totaal
Binnengekomen bezwaren	-	-	-	-	77
Beslissing op bezwaar	52	16	9	8	85
Beslissing op beroep	9	0	2	2	13
Beslissing op hoger beroep	4	1	0	0	5

Lees meer op aivd.nl/veiligheidsonderzoeken.

Tabel 3: klachten over de AIVD bij de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

In behandeling op 1 januari 2019	4
Ingediend	30
Ongegrond verklaard	6
Geground verklaard	1
Niet in behandeling genomen	8
Ingetrokken	7
Informeel afgedaan	7
Nog in behandeling op 31 december 2019	5

Lees meer op aivd.nl/klachten.

Tabel 4: meldingen van vermoedens van misstanden bij de AIVD.

2019	0
------	---

Lees meer op aivd.nl/misstanden.

Tabel 5: verzoeken tot kennisneming van informatie aanwezig bij de AIVD (inzageverzoeken) per soort.

Verzoeken	Ingediend	Afgehandeld	Inzagedossier verstuurd	Nog in behandeling 31 december 2019
Gegevens over eigen persoon	85	79	27	25
Gegevens over overleden familieid	35	54	31	6
Gegevens over bestuurlijke aangelegenheden	5	26	17	24
Gegevens over derden	8	9	2	0
Totaal	133	168	77	55

Tabel 6: bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures met betrekking tot kennisneming van informatie aanwezig bij de AIVD (inzageverzoeken).

	Afgehandeld	Ongegrond	Gegrond	Niet-ontvankelijk	Ingetrokken
Bezwaar	20	4	15	1	0
Beroep	54	15	28	11	0
Hoger beroep	6	3	2	1	0

Lees meer op aivd.nl/inzageverzoeken.

Tabel 7: aantal notificatieberichten.

2019	61
------	----

Lees meer op aivd.nl/notificatieplicht.

Tabel 8: uitgebrachte rapporten van de CTIVD over het werk van de AIVD.

2019	8 (60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67)
------	------------------------------------

Lees meer op aivd.nl/toezicht.

Tabel 9: taps ingezet op basis van artikel 47 Wiv 2017.

2019	2.579
------	-------

Lees meer op aivd.nl/taps.

Woordenlijst

Activisme

Activisme vindt plaats binnen de kaders van de democratische rechtsorde. Activisten die neigen te radicaliseren tot extremisten, kunnen wel in de aandacht van de AIVD komen.

Ambtsbericht

Een ambtsbericht is een document waarmee de AIVD gegevens verstrekt aan een ontvanger, zoals het Openbaar Ministerie of de Immigratie- en Naturalisatiedienst, die met die gegevens maatregelen kan treffen tegen de persoon of organisatie die in het bericht genoemd wordt.

Diaspora

(Voormalige) burgers van een ander land die naar Nederland zijn gekomen.

Inzageverzoek

Dit biedt de mogelijkheid aan burgers, onderzoekers en journalisten om documenten uit de archieven van de AIVD in te zien. Dit is vergelijkbaar met het WOB-verzoek. Een inzageverzoek - formeel een aanvraag tot kennisneming van gegevens - kan gaan over de persoon zelf of over een specifiek onderwerp. Er zijn wettelijke beperkingen bij het vrijgeven van informatie, zoals bronbescherming.

Jihadisme

Extremistische ideologie waarin de verheerlijking van de gewelddadige jihad centraal staat.

Links-extremisme

Onder links-extremisme verstaat de AIVD vooral het antifascistisch extremisme, het verzet tegen het Nederlandse asiel- en vreemdelingenbeleid en het anarcho-extremisme.

Radicalisering

Radicalisering is de groei naar extremisme (zie onder extremisme)

Rechts-extremisme

Personen en groeperingen die (heimelijk) gewelddadige en niet-gewelddadige acties verrichten vanuit een van de denkbeelden:

- vreemdelingenhaat;
- haat jegens een vreemde cultuur;
- ultranationalisme.

Vanwege het ondemocratische karakter van hun acties vormen rechts-extremisten een bedreiging voor de democratische rechtsorde.

Salafisme

Een brede ideologische stroming binnen de islam die een letterlijke terugkeer bepleit naar de 'zuivere islam' uit de begintijd van de islam.

Salafistische aanjagers

Invloedrijke voormannen, moskeeën en organisaties die een (potentiële) dreiging voor de democratische rechtsorde vormen.

Terrorisme

Het plegen van of dreigen met op mensenlevens gericht geweld of het aanrichten van ernstige materiële schade die maatschappijontwrichtend werkt, met als doel maatschappelijke veranderingen voor elkaar te krijgen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen en politieke besluitvorming te beïnvloeden.

Terugkeerders

Iemand die met jihadistische bedoelingen is uitgereisd naar een jihadistisch strijdgebied, van wie is vastgesteld dat hij het strijdgebied heeft bereikt en die terugkeert naar Nederland.

Hier vallen ook jihadisten onder die vanuit een ander land dan Nederland zijn uitgereisd naar het strijdgebied en daarna naar Nederland reizen

Veiligheidsonderzoek

Een onderzoek naar de geschiktheid van een persoon voor de vervulling van een vertrouwensfunctie. Dit onderzoek richt zich op feiten en omstandigheden die van belang zijn zodat er geen risico's voor de nationale veiligheid ontstaan. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om eerlijkheid, onafhankelijkheid, loyaliteit, integriteit en veiligheidsbewustzijn van de betreffende kandidaat.

Vitale infrastructuur

Infrastructuur, processen, producten en diensten die zo vitaal zijn voor de Nederlandse samenleving dat uitval of ernstige verstoring ervan grote maatschappelijke schade tot gevolg kan hebben.

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
aivd.nl

Postbus 20010 | 2500 EA Den Haag

Foto's
Uit AIVD wervingsvideo 'Normaal is eigenlijk heel bijzonder'

april 2020